

Dr Tadeusz Sozański

METODY I TECHNIKI BADAŃ SPOŁECZNYCH (MiTBS I i II)

Program kursu dla II roku socjologii,
3-letnie studia licencjackie stacjonarne i niestacjonarne
Instytut Filozofii i Socjologii Uniwersytetu Pedagogicznego Krakowie
Rok akademicki 2009/2010

Kurs *Metod i technik badań społecznych*, prowadzony według tego samego programu dla obu form studiów (na studiach stacjonarnych całoroczny kurs podzielono na dwa kursy semestralne), ma na celu przygotowanie do samodzielnego prowadzenia empirycznych badań socjologicznych z uwzględnieniem wszystkich etapów procesu badawczego: od postawienia problemu, przez konceptualizację i operacjonalizację, przygotowanie narzędzi badawczych, zbieranie materiału źródłowego, po analizę danych i prezentację wyników.

Program wykładów nie reprodukuje treści zawartych w jednym podręczniku – został opracowany przez wykładowcę w oparciu o różne publikacje podręcznikowe i inne (część z nich znalazła się w spisie lektur obowiązkowych), prace specjalistów polskich (Stefan Nowak, Jan Lutyński, Antoni Sułek i inni) oraz autorów zagranicznych cenionych w świecie (Earl Babbie). Obecność na wykładach nie jest formalnie wymagana, będzie jednak rejestrowana. Regularne uczęszczanie na wykłady, także wtedy, gdy korzysta się z cudzych notatek, znacznie ułatwia przygotowanie do egzaminu. Notatki własne, redagowane na bieżąco przez wykładowcę, zostaną udostępnione słuchaczom na dwa tygodnie przed egzaminem.

Program ćwiczeń, opracowany przez dr Paulę Malinowski Rubio, obejmuje wykonywanie rozmaitych pisemnych prac domowych. W oparciu o oceny tych prac, kolokwiów i całorocznej aktywności, prowadząca ćwiczenia wystawi każdemu studentowi **końcową ocenę zaliczeniową**.

Kurs kończy się **egzaminem pisemnym**, który zostanie przeprowadzony przez wykładowcę w formie testu uzupełnianych zdań. Na **ocenę końcową** będzie miała wpływ ocena testu oraz ocena zaliczeniowa ćwiczeń.

Ocena z testu zostanie podwyższona o 0.5, gdy ocena zaliczeniowa będzie wyższa o co najmniej 1 od oceny testu (np. test – 3.0, ćwiczenia – 4.0, ocena końcowa 3.5) a obniżona o 0.5, gdy końcowa ocena ćwiczeń będzie niższa o co najmniej 1.5 od oceny testu (np. test – 4.5, ćwiczenia – 3.0, ocena końcowa – 4.0). Ocena 2.0 z testu niezależnie od wyniku ćwiczeń pociąga za sobą ocenę końcową 2.0.

Do egzaminu obowiązuje znajomość materiału z całego roku oraz literatury obowiązkowej. Studentom zostaną udostępnione kserokopie wszystkich tekstów, wskazanych przy poszczególnych tematach jako lektury obowiązkowe. W szczególności będą to niektóre rozdziały popularnego na całym świecie podręcznika, E. Babbie. *Badania społeczne w praktyce*. Warszawa 2003, oraz niektóre teksty przedrukowane w zbiorze *Badania empiryczne w socjologii. Wybór tekstów*, t. I, II. Opracowanie: M. Malikowski i M. Niezgoda. Wyższa Szkoła Społeczno-Gospodarcza w Tyczynie 1997 (skrót: MN I/II). Niżej podana jest lista 15 tematów ze wskazaniem pojęć i zagadnień, których znajomość będzie wymagana na egzaminie. Na każdy temat przeznaczone będzie od 2 do 5 godzin lekcyjnych wykładu.

Tematy wykładów

1. Co to jest nauka? Podział nauk. Metodologia nauk. Osobliwości socjologii jako nauki empirycznej.

Cechy wyróżniające wiedzę naukową, nauki empiryczne i formalne, metodologia a socjologia nauki, metodologia pragmatyczna i apragmatyczna, problem naukowy, hipoteza, paradygmat, teoria, model, metoda, orientacja problemowa.

Lit. T. Sozański. *Co to jest nauka?* Ss. 23–50 w: J. Goćkowski, S. Marmuszewski (red.) *Nauka. Tożsamość i tradycja*. Kraków 1995 (MN I: 5–34 lub www.cyf-kr.edu.pl/~ussozans/nauka.pdf)
• J. Topolski. *Metodologia historii*. Warszawa 1973, r.I (Przedmiot metodologii nauk): 15–31.

2. Elementarne czynności naukotwórcze. Fundamentalna rola zmiennych.

Termin naukowy, definicja, klasyfikacja, typologia, pomiar, jednostka analizy, zmienna, podziały zmiennych według różnych kryteriów. Notatka do części wykładu poświęconej zmiennym jest dostępna w pliku *zmienne.pdf* na stronie internetowej wykładowcy.

Lit. S. Nowak. *Metodologia badań społecznych*. Warszawa 1985, początek rozdziału III (Definiowanie pojęć i dobór wskaźników w badaniach), 124–138 • G. Babiński. *Wybrane zagadnienia z metodologii socjologicznych badań empirycznych*. Kraków 1980, r.III (Zmienne i ich rola w badaniach socjologicznych): 35-63 (MN I: 249-272).

3. Etapy procesu badawczego. Projektowanie badań. Typy badań empirycznych.

„Od projektu do raportu”, przedmiot, temat i problematyka badań, konceptualizacja, operacjonalizacja, badanie weryfikacyjne i eksploracyjne, eksperymentalne i korelacyjne, przekrojowe i dynamiczne, ilościowe i jakościowe.

Lit. E. Babbie. *Badania społeczne w praktyce*. r. 4 (Plan badań): 109–138 • G. Babiński. *Wybrane zagadnienia z metodologii socjologicznych badań empirycznych*. Kraków 1980, r.II (Etapy procesu badawczego): 19–34 (MN I: 300–313) • T. Sozański. *Propozycja eksperymentalnego badania wpływu dolegliwości i nieuchronności kary na podejmowanie działań przestępczych*. Tekst dostępny w pliku *projekt.pdf* na stronie internetowej wykładowcy.

4. Eksperyment w naukach społecznych. Etyka w badaniach socjologicznych.

Zależność przyczynowa, metoda eksperymentalna, manipulacja i kontrola, eksperyment laboratoryjny i terenowy, klasyczny schemat eksperymentu i jego modyfikacje, trafność wewnętrzna i zewnętrzna, zasady etyczne obowiązujące w badaniach na ludziach.

Lit. E. Babbie. *Badania społeczne w praktyce*, r.8 (Eksperyment): 245–266 lub A. Sułek. Schematy eksperymentalne w badaniach społecznych. W: A. Sułek (red.). *Logika analizy socjologicznej. Wybór tekstów*. Warszawa 1979, 101–135 (MN II, 40–67) • J. Brzeziński. *Metodologia badań psychologicznych*. Warszawa 1996, r. 5 (Etyczne problemy psychologii (I) – między kodeksem etycznym a laboratorium, fragment): 125–142 • *Kodeks Postępowania w dziedzinie Badań Rynkowych i Społecznych* (streszczenie jest pliku *kodeks.pdf* na stronie internetowej wykładowcy).

5. Wskaźniki. Baza źródłowa badań empirycznych. Techniki wywoływania źródeł.

Wskaźnik i indicatum, typy wskaźników wg S. Nowaka, łańcuch komunikacyjny, moc zawierania i moc odrzucania, indeksy i skale (wprowadzenie do tematu wg Babbie'ego), pojęcie źródła socjologicznego, źródła zastane i wywołane, ocena autentyczności, wiarygodności i istotności źródeł, techniki zbierania materiału empirycznego, podział technik wg J. Lutyńskiego, trzy aspekty standaryzacji techniki (narzędzie, cechy zbiorowości ankieterów, warunki komunikowania się), wykorzystanie dokumentów urzędowych i prywatnych.

Lit. S. Nowak. *Metodologia badań społecznych*. Warszawa 1985, fragment rozdziału III (Definiowanie pojęć i dobór wskaźników w badaniach): 170–181 (MN I, 235–248). • G. Babiński. *Wybrane zagadnienia z metodologii socjologicznych badań empirycznych*. Kraków 1980, r.IV (Źródła w badaniach socjologicznych): 65–79 (MN I: 409–421) • J. Topolski. *Metodologia historii*. Warszawa 1973, r.XV (Teoria wiedzy źródłowej): 342–354 • J. Lutyński. *Techniki otrzymywania materiałów i ich podział*. Ss. 16–40 w: K. Lutyńska, A.P. Wejland (red.) *Wywiad kwestionariuszowy. Analizy teoretyczne i badania empiryczne* (wybór tekstów). Ossolineum 1983.

6. Wywiad kwestionariuszowy i techniki ankietowe

Wywiad kwestionariuszowy, wywiad swobodny, kryteria wyboru techniki, zasady prowadzenia wywiadu z kwestionariuszem, aranżacja wywiadu, dopuszczalne i niedopuszczalne zachowania

ankietera, podstawowe typy technik ankietowych, ankietę pocztową i prasową, ankietę audytoryjną, nowe techniki badawcze z użyciem kwestionariusza.

Lit. J. Lutyński. *Analiza procesu otrzymywania informacji w badaniach z zastosowaniem wywiadu kwestionariuszowego*. Ss. 13-62 w: *Analizy i próby technik badawczych w socjologii*, t.IV (Wywiad kwestionariuszowy w świetle badań metodologicznych). Ossolineum 1972 • J. Lutyński. *Pojęcie ankiety. Rodzaje technik ankietowych*. Ss. 39-52 w: *Analizy i próby technik badawczych w socjologii*. t. II, Ossolineum 1968 • Z. Sawiński, P.B. Sztabiński, F. Sztabiński (red.). *Podręcznik ankietera*. Warszawa 2000, r.9 (Aranżacja sytuacji wywiadu): 119–139, r. 26 (Ustawa o ochronie danych osobowych): 295–304.

7. Budowa kwestionariusza. Logiczna teoria pytań

Ogólne zasady budowy kwestionariusza, układ odniesienia rozmówcy, pytania sugerujące, zasada aprobaty społecznej, struktury sekwencyjne kwestionariusza (struktura tematyczna, logiczna, graficzna), modele pytania (model logiczno-gramatyczny, model behawioralny), pytania otwarte i zamknięte (w sensie logicznym, strukturalnym i technicznym), analiza pytania zamkniętego logicznie (lista alternatyw, żądanie wyboru, typ rozszczenia zupełności), pytania technicznie zamknięte z kafeterią koniunktywną i dyzjunktywną, kwestionariusz wywiadu a kwestionariusz ankiety.

Lit. G. Babiński. *Pytania kwestionariuszowe: podstawowe podziały i typologie*. Ss. 53–73 (r.III) w: J. Wasilewski (red.) *Wybrane zagadnienia metodologiczno-teoretyczne badań socjologicznych*. Kraków 1984 (MN I: 391–408) • S. Nowak (red.). *Metody badań socjologicznych (wybór tekstów)*. Warszawa 1965, r.IV (Problemy budowy kwestionariusza): 98–131 • A. Sułek. *Ilu jest Żydów w Polsce? Eksperymentalne studium wpływu skali na odpowiedzi ankietowe*. Ss. 175–187 w: A. Sułek. *Sondaż polski*. Warszawa 2001 • T. Pawłowski. *Pojęcia i metody współczesnej humanistyki*. Ossolineum 1977, r.VI (Teoria pytań): 151–193 • J. Lutyński. *Pytanie kwestionariuszowe i jego różne koncepcje*. Ss. 110–146 w: K. Lutyńska, A.P. Wejland (red.) *Wywiad kwestionariuszowy. Analizy teoretyczne i badania empiryczne (wybór tekstów)*. Ossolineum 1983.

8. Inne techniki otrzymywania materiału empirycznego

Obserwacja socjologiczna i jej rodzaje, SYMLOG, grupowy wywiad zogniskowany,

Lit. R. Mayntz, K. Holm, P. Hübner. *Wprowadzenie do metod socjologii empirycznej*. Warszawa 1985, r.4 (Metody obserwacji): 111–130 • A. Dukaczewska-Nałęcz. *Zogniskowane wywiady grupowe – jakościowa technika badawcza*. W: H. Domański, K. Lutyńska, A.W. Rostocki (red.). *Spojrzenie na metodę. Studia z metodologii badań socjologicznych*. Warszawa 1999: 149–160.

9. Socjologiczna analiza tekstów

Dokumenty biograficzne, sposoby pozyskiwania (konkursy) i analizy, analiza zawartości przekazów masowych.

Lit. J. Szczepański. *Metoda biograficzna*. Ss. 573–607 w: *Odmiany czasu teraźniejszego*. Warszawa 1971 (MN II: 363–383) • T. Goban-Klas. *Analiza zawartości przekazów masowych*. Ss. 75–103 w: J. Wasilewski (red.) *Wybrane zagadnienia metodologiczno-teoretyczne badań socjologicznych*. Kraków 1984 (MN II: 294–320).

10. Przetwarzanie materiału empirycznego na dane

Instrukcja kodowa, systemy kodowe, dwa sposoby kodowania odpowiedzi na pytania technicznie otwarte, macierz danych, tworzenie komputerowych baz danych, redukcja przestrzeni własności.

Lit. G. Babiński. *Wybrane zagadnienia z metodologii socjologicznych badań empirycznych*. Kraków 1980, r.VIII (Budowa instrukcji kodowej): 153–190 (MN II: 443–471) • S. Nowak (red.). *Metody badań socjologicznych (wybór tekstów)*. Warszawa 1965, r.VIII (Twierdzenia, pojęcia, wskaźniki. Tekst Allena Bartona o „przestrzeni własności”): 211–231 (MN I: 314-330) • Notatka własna: Przykład redukcji przestrzeni własności (plik redps.pdf na stronie wykładowcy).

11. Zbieranie i analiza danych relacyjnych

Pytanie socjometryczne, socjogram, indywidualne i grupowe parametry socjometryczne, macierzowa postać danych relacyjnych, analiza sieci społecznych, grafy skierowane i nieskierowane.

Lit. A. Brzezińska. *Socjometria*. Ss. 192–231 w: J. Brzeziński (red.). *Metodologia badań psychologicznych. Wybór tekstów*. Warszawa 2004: PWN • T. Sozański. *Sieć społeczna*. Ss. 28–36 w: *Encyklopedia Socjologii*, t. 4, Warszawa 2002.

12. Budowa skal. Rzetelność i trafność narzędzi pomiarowych.

Elementy potrzebne do konstrukcji skali, różne kryteria podziału metod skalowania, podział Torgersona (sposoby wyjaśniania zmienności reakcji na „pozycje”), metody: Likerta, Thurstone's i Guttmana, współczynnik odtwarzalności, technika Cornell, rzetelność pomiaru (teoria statystyczna teoria, dwie metody sprawdzania rzetelności, wzór Spearmana-Browna), różne pojęcia trafności skali.

Lit. R. Mayntz, K. Holm, P. Hübner. *Wprowadzenie do metod socjologii empirycznej*, r. 2 (Pomiar), 42–86 • Notatka własna: Przykład budowy skali Guttmana (plik Guttman.pdf na stronie wykładowcy).

13. Nieeksperymentalne typy badań

Badania monograficzne, sondaż jednokrotny i powtarzany, badanie panelowe, ocena wielkości przepływu.

Lit. R. Mayntz, K. Holm, P. Hübner. *Wprowadzenie...*, r. 7 (Badanie panelowe), 171–191.

14. Analiza danych

Program analiz statystycznych, analiza jednozmiennowa i dwuzmiennowa, zasady przypisywania ról zmiennym w analizach dwuzmiennowych, procentowanie w tabeli dwudzielczej, testowanie hipotezy niezależności zmiennych jakościowych, współczynniki siły związku, analizy trójzmiennowe z użyciem zmiennej kontrolnej, zależność pozorną.

Lit. R. Mayntz, K. Holm, P. Hübner. *Wprowadzenie ...*, r. 10 (Opracowanie i analiza danych), 240–289.

15. Zasady prezentacji i interpretacji wyników badań socjologicznych

Raport z badań, socjolog-badacz w przestrzeni publicznej.

Lit. E. Babbie. *Badania społeczne w praktyce*, Dodatek C: *Raport z badań*, 563–569 • A. Sułek. *Opinia w sprawie zakazu publikacji wyników sondaży przedwyborczych przewidzianego w przygotowywanej ordynacji wyborczej; „Wyższe wykształcenie” Aleksandra Kwaśniewskiego a wynik wyborów prezydenckich 1995. Opinia biegłego dla Sądu Najwyższego*, Ss. 259–271 w: A. Sułek. *Sondaż polski*. Warszawa 2001 • *Zasady prezentacji wyników sondaży w prasie ze szczególnym uwzględnieniem sondaży wyborczych*. Ss. 273–281 w: A. Sułek. *Sondaż polski*.

<http://www.cyf-kr.edu.pl/~usozans/>